

ANALYSIS OF THE CONNOTATIVE AND DENOTATIVE MEANINGS OF THE ROMANIAN TERM "ZMEU" (DRAGON) AS IT APPEARS IN THE ROMANIAN PHYTONYMY

Radu Drăgulescu

Assoc. Prof., PhD., „Lucian Blaga” University of Sibiu

Abstract: Many of the romanian phytonyms are directly related to the dragon („zmeu”). Like in other folkloric creations, in our ethnobotany this being has evil representations. Our paper aims to reveal an inventory, an interpretation and a statistic of romanian names of plants which implicates the word „zmeu”, spread through the botanical terminology, a phenomenon which, as considered by E. Coșeriu is not enough highlighted (given that the individual speaker became creator of language / poetry whenever he named a flower. The conclusion of our work is that once known, botanical lexicon of a specific region is not only a thesaurus but also a document of the resident population and places of the past. Botanical popular terminology has primarily a practical value, designating, distinguishing and categorizing elements of the plant kingdom within the given natural reign, but also has a high theoretical significance, especially for linguists, both by the ethimons to which they send back and by the metaphorical meanings the phytonyms mostly have.

Keywords: Romanian phytonyms, conotation, denotation, ethnobotany, linguistics, zmeu, zmeoaică

Am arătat într-o lucrare anterioară¹ implicațiile lingvistice ale termenului „balaur” în cadrul fitonimiei noastre. Analiza noastră pornește de la colaborarea cu Constantin Drăgulescu, în vederea realizării *Dicționarului explicativ al fitonimelor românești*², care completează substanțial *Dicționarul* lui Al. Borza³, ce cuprinde, pe lângă câteva mii de nume de plante maghiare, săsești, germane, franțuzești, engleze, rusești, ucraineene, sârbești, bulgărești, turcești, și 10.906 nume românești de plante pentru 2.095 specii. Prin publicarea *Dicționarului explicativ al fitonimelor românești* și a *Dicționarului de fitonime românești*⁴, Constantin Drăgulescu a ridicat numărul numelor românești de plante cunoscute la 21.839 fitonime cunoscute până în prezent, fitonime care aparțin unui număr de 3.227 specii de plante indigene și exotice, spontane și cultivate. La acestea se adaugă 3.070 nume de soiuri și 612 termeni care desemnează de părți (organe) de plante. Astfel, fitonimia românească însumează, deocamdată, peste douăzeci și șase de mii de termeni.

Termenul *zmeu* provine din v. sl. ЗМЕЙ; ЗМЙЙ conform DLR (2010). Este utilizat uneori ca forma învechită pentru șarpe/balaur. Cu această semnificație apare în *Psaltirea Hurmuzachi* 64^v/5⁵: „Tu pisași capul zmeului și ai datu acela mâncare oamenilor Etiopului.” sau „Pre aspidă...

¹ Radu Drăgulescu, *Analysis of the connotative and denotative meanings of the romanian term "zmeu" (dragon) as it appears in the romanian phytomy* in *Journal of Romanian Literaru Studies*, issue nr. 10, 2017, p. 104-110. <http://www.upm.ro/jrls/JRLS-10/Rls%2010%2013.pdf>.

² Constantin Drăgulescu, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

³ Al. Borza, *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei R.S.R., 1968.

⁴ Constantin Drăgulescu, *Dicționar de fitonime românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2014.

⁵ *Apud* DLR București, Editura Academiei Române, 2010.

Călca-veri leul și zmeul.” 78^v/5. La fel, în *Psaltirea* de la 1651 (Bălgrad), 306⁶: „Lăudați Domnul de pământu, zmeii și toate fără fundurele.”, și *Psaltirea* lui Coresi, 197/7: „Tu frămseș capetele zmiilor într-o apă”. Într-un text de la 1579, inclus în *Crestomație română* a lui M. Gaster⁷ semnificația pare a fi aceeași: „Mânia zmeului vinulu loru mânia aspidei nevindecată.” (16/13), la fel într-un text de la 1620: „Și Eva înșelă pe Adam și cădzură de bunrătatea lui Domnezeu și ei și zmeul” (56/14). Și în *Cuvente den bătrâni* II, 151/19⁸ prin termenul „zmeu” pare a se face referire tot la un balaur, dacă avem în vedere tiparul basmelor în care o fecioară este oferită unui balaur: „Prindeți-o, să o ducem înaintea celui zmiu din cetate.” Și Dosoftei, în *Viețile Sfinților* 99^v/25⁹, folosește termenul cu aceeași semnificație: „Un zmau mare de-aproape din pustie și dând groază, să spăriară ucinicii”. Sim. Fl. Marian precizează în *Nunta la Români*¹⁰ că „Poporul crede că smeii și balaurii sunt șerpi gigantici care mănâncă oameni și dobitoace.”, iar în *Dușmani și prieteni ai omului*, T. Pamfile¹¹ aduce câteva precizări: „Smeul... este un spirit răufăcător care, având înfișare de balaur întraripat, cea de șarpe ... sau cea de pară sau sul de foc, scoboară noaptea în casele oamenilor pe coșuri și chinuie nevestele.”

În această accepțiune, în tradiția populară românească, termenul desemnează un monstru ofidian, uneori înaripat, cu unul, trei, șapte, nouă sau douăsprezece capete. Nu numai că are formă de șarpe, dar românii presupuneau că, la origini, era șarpe. Se transformă, fie într-o zi de primăvară, în urma ingerării unei mărgeli făurită din balele amestecate ale unei adunări de șerpi, fie stând ascuns timp de șapte ani, fără a-l vedea lumina soarelui și oamenii. În tradiția așa-zis recentă, balaurul trăiește pe fundul fântânilor, prin peșteri, prin codri neumblați și este malefic, în cea arhaică el reprezenta ființa primordială, întruchipând haosul acvatic precosmogonic¹². În opinia lui Andrei Oișteanu, balaurul – principiu al Haosului – nu era independent (așa cum considera Traian Herseni), ci era doar unul dintre termenii unui binom cosmologic arhetipal (celălalt termen fiind, evident, eroul demiurg, cel care, învingând balaurul, pune Ordine în Haos sau, cu alte cuvinte, transformă Haosul în Cosmos, în Lume). În toate legendele cosmologice în care Fărtatul sau Dumnezeu creează inițial Arborele Lumii în vastul întins de ape, la rădăcina lui se află un șarpe-balaur, identificat ulterior cu dracul, punând un semn de egalitate între acesta și apele primordiale, haosul acvatic precosmogonic. Unele legende românești specifică pedeapsa aplicată de Fărtat șarpelui care urzea împotriva acestuia: Fărtatul îl aruncă în hău și îi poruncește să se încolăcească de nouă ori în jurul pământului și să îl apere de „prăpădul apelor”. Balaurul va avea un rol hidrometeorologic în numeroase legende și tradiții românești și adesea este pus în relație cu solomonarii. În urma presiunilor exercitate de Biserică și doctrina creștină, balaurul a devenit din monstrul primordial cosmologic un monstru malefic, iar solomonarii din niște oameni pioși au devenit vrăjitori ce și-au vândut sufletele diavolului. Vechea religie a fost transformată în magie, daimonii în demoni, iar vechii preoți în vrăjitori.

Un aspect interesant este cel al „legării” balaurului, motiv detaliat de Andrei Oișteanu în mai multe locuri¹³. În prima lui fază, motivul implica doar balaurul și o fecioară. Acest motiv pare a se transmite și în basmele cu zmei, care, de regulă, fură fete (de împărat) sau astrele. Numeroase

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Traian Herseni, *Le dragon dace*, în *Ethnologica*, nr 1, 1979, p. 13-22, apud Andrei Oișteanu, *Ordine și Haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, Iași, Editura Polirom, 2013, e-book, subcapitolul Balaur-solomonar.

¹³ Andrei Oișteanu, *Sexualitate și societate. Istorie, religie și literatură*, Iași, Editura Polirom, 2016; *Ordine și Haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, Iași, Editura Polirom, 2013.

imagini înfățișează fata ținând balaurul legat cu un cordon, un lanț sau tot soiul de alte legături (Marea desfrânată din Apocalips ține în frâu un balaur cu șapte capete), inclusiv, precum în cazul Sfintei Martha, cu propria centură de castitate (o aluzie transparentă la pierderea fecioriei). Actul implică erotism și subscriem și noi ipotezei conform căreia, inițial, foamea balaurului se referea la foamea sexuală. Aceștia i se ofereau, din partea unei comunități, întotdeauna fete (de multe ori îmbrăcate în straie de mireasă), pe malul unei ape sau la gura unei peșteri. Fata îl potolea și îl „lega”. Într-o epocă ulterioară, fetei i-a fost refuzată calitatea de eroină, a fost transformată într-o biată victimă, fiind introdus un fecior care să o salveze (inclusiv Sf. Gheorghe). În mituri și în basme, inevitabil, salvatorul se va căsători cu fata. Se impune o structură socială patriarhală, cultul Zeului-Tată-Cer în dauna cultului Zeiței-Mamă-Pământ¹⁴. Odată cu expansiunea creștinismului, cel care este legat sau cu care fata stabilește legături nu mai este balaurul, dragonul, șarpele „draco”, ci un înlocuitor al său, impus de noua religie, „dracul”, care, așa cum am arătat se confundă adeseori cu zmeul. Astfel, la Toulouse, în 1275, a avut loc prima ardere pe rug a unei femei acuzate de presupuse relații (sexuale) cu diavolul. Este inițiat un lung și rușinos șir de atrocități săvârșite „în numele Domnului”. Într-o altă lucrare¹⁵ am identificat un număr de 69 de fitonime românești create cu ajutorul termenului „drac” cf. gr. δράκον „drac”, lat. draco „dragon, balaur, șarpe”. Dumitru Bejan¹⁶ arată că în fitonimia românească, din domeniul ființelor supra- (sau sub) naturale, ireale, termenul *drac* este constituentul lexical cel mai frecvent în formarea denumirilor populare românești de plante. Din păcate, autorul nu prezintă nicio dovadă în acest sens. De asemenea, face precizarea, cum că uneori e mai greu de explicat care este semnificația cuvântului *drac*. Din analiza noastră reiese, că plantele se numesc astfel, în primul rând, datorită aspectului lor, cu rare excepții, neplăcut sau pentru că au un miros neplăcut. Urmează, ca număr, denumirile provenite din calcuri sau etimologii populare, apoi speciile necomestibile. Ultimele două locuri sunt ocupate de fitonimele plantelor parazitare și cele ale căror explicații sunt de natură mitologică, religioasă etc. Cu siguranță, în denumirile populare românești de plante, etimonul latin al termenului drac nu este reprezentat în sensul său propriu. Oamenii din popor au trecut lexemul prin filtrul religios (nu neapărat creștin) sau mitologic. Informatorii noștri nu îl asociază pe diavol cu șarpele, nici măcar cu referire la episodul păcatului original, constituentul lexical al fitonimelor analizate exprimând cu precădere atribute neplăcute, necurate, nefirești sau dăunătoare omului.

Pe una dintre cele 25 de plăcuțe de argint descoperite la Letnița, regiunea Loveci din nordul Bulgariei, plăcuțe datând în secolul al IV-lea î.e.n, incluse în fondul de artă traco-getică, apare, stând în picioare, un personaj feminin (identificat de specialiști ca fiind Cora sau Hecate – protectoarea vrăjitoarelor) care ține în mâna dreaptă o pateră, iar mâna stângă o ține pe gâtul unui balaur tricefal, aflat în poziție verticală. Pe o altă plăcuță din același tezaur, apare tot un personaj feminin (identificat cu o nereidă sau Marea Zeiță a tracilor) care ține de căpăstru un balaur hipocefal și pare că îl călărește, așezată cu ambele picioare pe aceeași parte. Balaurii sunt călăriți și de solomonari în credința poporului român. Pe o faleră de argint datând din secolul al II-lea î.e.n, descoperită la Lupu, Cergău, jud. Alba, apare un personaj feminin care ține într-o mână un vas cu toarte, iar în cealaltă un șarpe mare.

Zeița întruchipată pe cele două plăcuțe de argint ar putea fi Bendis, zeiță a lunii, a pădurilor și a farmecelor, protectoare a femeilor. Tomaschek, Decev, Gh. Mușu, Mircea Eliade ș.a., au

¹⁴ Andrei Oișteanu, *Sexualitate și societate. Istorie, religie și literatură*, Iași, Editura Polirom, 2016, p. 175.

¹⁵ Radu Drăgulescu, *Linguistic considerations on romanian phytonyms created with the term drac „devil”*, in *Discourse as a form of multiculturalism in literature and communication*, Section: Language and Discourse, Târgu-Mureș, Editura Arhipelag XXI Press, 2015, p. 375-389, lucrarea poate fi consultată la <http://www.upm.ro/ldmd/LDMD-03/Lds/Lds%2003%2039.pdf> sau <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V2043/pdf>, ambele accesate la 9 iunie 2017.

¹⁶ Dumitru Bejan, *Nume românești de plante*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991, p. 97.

indicat ca sursă a teonimului rădăcina indo-europeană *bhendh „a lega”, de unde germ. Binden, Bund, Band, engl. bind, rom. Bandă, bentiță etc¹⁷. Această etimologie a fost respinsă de I.I. Russu¹⁸. O preteasă a acestei zeițe, Medeea, o ilustrează călătorind prin văzduh într-un car tras de balauri, iar Diodor din Sicilia notează că, pentru a demonstra populației din Tesalia puterile cu care era investită, Medeea a făcut să apară „chipurile unor balauri” pe care pretindea că îi adusese zeița Artemis/Bendis. Referiri la această preteasă fac și Platon, Aristotel și Ovidiu. Numele Bendis a fost treptat abandonat în favoarea celui roman, Diana, care a generat ulterior din Sancta Diana numele Sânziana și sânziene, inclusiv fitonimul. Sânzienele paralizează, „leagă” feciorii care le surprind dansând sau cântând sau pe cei care încalcă diferite tabuuri.

În basme, termenul „zmeu” desemnează o ființă fantastică polimorfă, cu puteri supranaturale, ființă malefică, întotdeauna învinsă la final de personificarea Binelui. De remarcat că femininul „zmeoaică/zmeoaie” desemnează o femeie mare, rea, cu puteri neobișnuite, este așadar umanoidă și nu are niciodată semnificația de „balauroaică”.

Datorită puterilor neobișnuite, termenul „zmeu” este adesea folosit ca epitet înaintea termenului calificat de care se leagă prin prepoziția „de”: zmeu de cal, zmeu de voinic etc. Uneori atribuie însușiri ca un adjectiv: „caii zmei”, „feciorul zmeu” ș.a. De asemenea, se stabilesc comparații prin care se scot în evidență calitățile supranaturale ale cuiva: luptă ca un zmeu, cai ca niște zmei etc. În aceeași ordine de idei, termenul poate constitui metafore: „călare pe un zmeu arănesc” (Alecsandri¹⁹), „căruța trasă de zmeii ei” (Galaction²⁰) etc.

Deseori, așa cum spuneam, în urma expansiunii creștinismului, zmeul a fost identificat cu dracul: „a fi al zmeului²¹”, „du-te zmaului!”, „intre smeii-n tine!”, „Fire-al smeii!”²²

Termenul „zmeu” desemnează și dragostea neîmpărtășită a fetelor și femeilor, care în vechime era considerată o boală provocată de zmeu/zburător, numită și lipitură și zburător. Simptomele constau în frisoane, somnolență și halucinații.

Zmeu se numesc pe alocuri și stelele căzătoare și, prin extindere, cometele și constelația Dragonului²³.

Pentru că zboară, la fel se numește jucăria confecționată din hârtie sau pânză ușoară întinsă pe un schelet de lemn, mânuită cu ajutorul unei sfori lungi și ridicată cu ajutorul vântului. Jucăria se numește regional șercan, balaur, balon sau pasăre.

Substantivul zmeu trebuie comparat cu sl. zmij „balaur, zburător, uriaș”, sb. zmai „balaur, șarpe”, bg. zmija „șarpe”, poate cu înțelesul de „minune, ciudățenie, arătare” cf. rad. i.-e. *smei- „a se minuna”; a se vedea smirdar.

Aspectele și implicațiile mitologice ale zmeului sunt mult prea complexe pentru a putea fi expuse în această lucrare care își propune să prezinte cum se reflectă acestea în denumirile românești de plante. O sursă bogată de material lingvistic, atât la nivel denotativ, cât și conotativ, în privința reprezentărilor balaurului în tradiția românească, îl constituie fitonimia.

¹⁷ Andrei Oișteanu, *Ordine și Haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, Iași, Editura Polirom, 2013, e-book, subcapitolul Balaur-solomonar.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Apud* DLR 2010.

²⁰ *Ibidem*

²¹ Această expresie poate avea și semnificația de a fi puternic din cale-afară.

²² Pentru mai multe exemple în acest sens, a se vedea DLR, 2010 care face trimitere la ALR I și II.

²³ DLR 2010.

Între fitonimele românești am identificat un număr de 24 care sunt create cu ajutorul termenului *zmeu*. Nu am analizat fitonimele ce fac referire la balaur, analizate cu altă ocazie²⁴ și șarpe, acestea constiuind, la rândul lor, obiectul unei alte lucrări²⁵.

Dintre fitonimele analizate, 13 sunt concentrate într-un termen unic: *smăhoai*, *smăoai*, *smeiță*, *smeoaică*, *smeoai*, *smeu*, *smeniță*, *zmăhoai*, *zmăoai*, *zmeiță*, *zmeoaică*, *zmeoai*, *zmeu*. Dintre acestea, *smeoaică* denumește două specii de plante, iar *zmeoaică* trei.

Șapte denumiri se compun din doi termeni, dintre care niciuna nu este formată prin hipotaxă, dintr-un substantiv în nominativ și un adjectiv calificativ, toate fiind construite prin hipotaxă, dintr-un substantiv în nominativ+substantiv în genitiv: *buruiana-smeului/buruiana-zmeului*, *coada-smeoai*, *coada-smeului/coada-zmeului*, *floarea-smeilor*, *floarea-smeului*, *iarba-smeului/iarba-zmeului*, *sângele-smeului*. Dintre acestea, *coada-zmeului* denumește trei specii diferite de plante.

Din trei termeni se compune un singur fitonim, format prin hipotaxă, dintr-un substantiv în nominativ + prepoziție simplă + substantiv în acuzativ: *rădăcină-de-smăhoai*.

În privința posibilității studierii semantice a nomenclaturilor, Simina Terian consideră că „textemele realizează adeseori o reorganizare a opozițiilor echipolente din lexicul primar sub forma unor opoziții graduale și/sau privative”²⁶.

Chiar dacă, la origine, multe dintre aceste configurații semantice au reprezentat metafore insolite, ele și-au pierdut, prin „repetare”, orice valoare „poetică”, devenind astfel expresii convenționale²⁷.

Am adoptat ortografia propusă de DOOM2, conform căruia se scriu cu cratimă substantivele compuse cu unitate semantică și gramaticală mai mică decât a celor scrise într-un cuvânt, eventual, cu articulare și flexiune și la primul element, având structura substantiv + prepoziție + substantiv, substantiv + substantiv în nominativ, substantiv (articulat) + substantiv în genitiv. De asemenea, DOOM2 prevede generalizarea scrierii cu cratimă a compuselor nesudate care denumesc specii distincte de plante²⁸:

Buruiana-smeului, buruiana-zmeului (*Eryngium planum*): fitonim ardelenesc care are la bază, fie o legendă, fie asimilarea sb. zmai „balaur, șarpe”, bg. zmija „șarpe”, cu zmeul (a se vedea *coada-zmeului*).

Coada-smeoai (*Calla palustris*), a se vedea *coada-zmeului*.

Coada-smeului, coada-zmeului (*Calla palustris*): „coada/rădăcina-dragonului/balaurului/șarpelui” < coadă cf. lat. coda < cauda și rad. i.-e. *(s)keud- „coadă”, adaptare a denumirilor germane Drachenwurz, Schlangenwurz, magh. sárkánygyök, fr. serpentine, scr. zminac, zmijnac, respectiv a lat. dracontia. Planta are rizom lung ca un șarpe dar și tulpină cu inflorescență asemănătoare unui șarpe cu capul foarte mare/balaur.

Coada-zmeului (*Lycopodium clavatum*) se numește așa datorită tulpinilor lungi șerpuitoare.

²⁴ Radu Drăgulescu, *Analysis of the connotative and denotative meanings of the romanian term "balaur" (dragon) as it appears in the romanian phytonymy* in *Journal of Romanian Literary Studies*, issue nr. 10, 2017, p. 104-110. <http://www.upm.ro/jrls/JRLS-10/Rls%2010%2013.pdf>.

²⁵ Radu Drăgulescu, *Considerații lingvistice cu privire la fitonimele românești create cu ajutorul termenului „șarpe”, in *Analele Universității „Ovidius” din Constanța*, Seria Filologie, XXVII, (2), p. 305-317, lucrare ce poate fi consultată aici: <http://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A24379/pdf> (accesat la 21 iunie 2017).*

²⁶ Simina-Maria Terian, *Textemele românești. O abordare din perspectiva lingvisticii integrale*, Iași, Institutul European, 2015; a se vedea și „Premise pentru o poetică a textemelor”, in: *EITM5*, Târgu Mureș http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari5/IETM5_Part41.pdf.

²⁷ Simina Terian, „Premise pentru o poetică a textemelor”, in *EITM5*, Târgu Mureș http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari5/IETM5_Part41.pdf.

²⁸ DOOM2, p LXX-LXXXIII.

Coadă-zmeului (*Veronica chamaedrys*), plantă despre care există legenda că dracul sau zmeul i-ar fi rupt/cules vârful; a se vedea și zmeoaică.

Floarea-smeilor (*Callianthemum coriandrifolium*), a se vedea floarea-smeului.

Floarea-smeului (*Aruncus vulgaris*): nu vine din subst. smeu/zmeu, ci din tema smi- „miros” (a se vedea smirdar), florile având aromă plăcută, iar frunzele miros de castraveți; primul termen al fitonimelor provine din lat. floris, florem. Este numită și coada-priculicilor < pricolici „strigoi cu chip de lup sau câine”, „vârcolac”, „copil neastâmpărat”. În opinia lui C. Drăgulescu²⁹, pricolici poate fi compus din pric „cu pete albe” (după M. Vinereanu de origine traco-dacă) și *lic „lup” (gr. lýcos „lup”) ori este o contaminație între prichindel „copil zburdalnic” și vârcolac, vârcolic „strigoi (cu chip de lup)”, „om-lup”, „ființă fabuloasă care mănâncă luna și soarele”³⁰ < vsl. vlükodlakū, bg. vŭrkolakū, vŕkolak. Ultimii termeni ar putea fi pleonastici, alcătuiți din sl. vlík, vlík „lup” + gr. lýcos „lup”, confer. v.ind. virkas „lup” și virk „lup, soare, lună” și credința populară că „vârcolacii mănâncă luna/soarele”. M. Vasmer³¹ consideră sl. vlükodlakū ca fiind compus din vlūku „lup” și dlaka „păr, blană”. De altfel, rom. pricolici ar putea fi o variantă a lui tricolici „(om) cu păr de lup” < gr. trichos „păr” + lýcos „lup”. Existând alternanța (a se) zvârcoli – (a se) târcoli, C. Drăgulescu³² propune și următoarea evoluție: zvârcolici > târcolici > tricolici > pricolici. Planta are o inflorescență bogată, albă, comparată cu o barbă, dar, poate, așa de stufoase își închipuie omul din popor cozile priculicilor. Specia se numește și cornul-dracului, floarea-smeului, muma-pădurei, goliciunea-fetei-pădurii, ultimele denumiri stabilind o comparație între reprezentarea acestor ființe supranaturale în basmele românilor, cu părul până la călcâie, goale, învelite/îmbrăcate numai cu părul lor lung, și bogata inflorescență a acestei specii ce ajunge la o jumătate de metru lungime, numită și barba-popii. Planta s-a folosit la alungarea diverselor spirite rele (pricolici, drac, zmeu, muma pădurii, fata pădurii), afumându-se cu planta oamenii și vitele, acestora din urmă și oferindu-li-se planta în tărâțele cu care erau hrănite.

Iarba-smeului, iarba-zmeului (*Sedum maximum*): probabil de la mirosul florilor; a se vedea smirdar. eventuală confuzie cu specia *Sedum roseum*, a cărei rădăcină miroase a flori de trandafir.

Rădăcină-de-smăhoaică (*Helianthemum nummularium*), a se vedea smirdar.

Sângele-smeului (*Dracena draco*): rășina (medicinală) roșietică a acestei plante este numită sânge-de-nouă-frați < lat. novem sau din substrat, dat fiind și v.ind. nauă și lat. frater, -eris, prin calchieră numelui turcesc iki kardaş ganî. A fost asemuită și cu sângele închegat al dracului (drac cf. gr. drákon „drac”, lat. draco „dragon, balaur, șarpe”) ori al zmeului; a se vedea și smirdar. De fapt, numele rom. Sângele-dracului este traducerea lat. livr. sanguis draconis, germ. Drachenblut, fr. sang de dragon, engl. dragon's blood.

Smăhoaică (*Ligusticum mutellina*), a se vedea smirdar.

Smăoaică (*Paeonia officinalis*), a se vedea smirdar.

Smeiță (*Eupatorium cannabinum*, *Marrubium peregrinum*, *Marrubium vulgare*, *Nepeta cataria*): în ediția a 2-a a lucrării lui G. Bujorean³³ sunt notate pentru *Nepeta cataria* fitonimele zmeiută și smeniță.

²⁹ Constantin Drăgulescu, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

³⁰ O practică arhicunoscută a zmeilor era furtul astrelor.

³¹ M. Vasmer, *Etimologičeski slovari russkovo jazyka*, I-IV, Moscova 1986-1987.

³² *Ibidem*.

³³ Gh. Bujorean, *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărâșimea română*, ed. a II-a, București, Editura Paideia, 2001.

Smeiță (*Nepeta cataria*), a se vedea smeiță.

Smeoaică (*Eupatorium cannabinum*, *Laserpitium krapfii*, *Solidago virgaurea*), a se vedea smirdar.

Smeoaică (*Laserpitium latifolium*), a se vedea smirdar.

Smeoaie (*Filipendula vulgaris*, *Libanotis montana*, *Seseli osseum*, *Seseli pallasii*), a se vedea smirdar.

Smeu (*Laserpitium latifolium*), a se vedea smirdar.

Smeur, smeurar, smeurariu, smeură, smeură albă, smeură de munte, smeur-roșie, smeure, smeuri, smeuriș (*Rubus idaeus*), a se vedea smirdar și zmeură.

Smeurică, smeuriță, smioroaică (*Reseda odorata*), **smîn, smiorar** (*Rubus idaeus*): plante cu mirosuri deosebite, adesea puternice, aromate; a se vedea smirdar.

Smirdar, zmirdar (*Juniperus communis*, *Rhododendron kotschyi*): din temele *smi(r) și *dar cu înțelesul „lemn/arbust mirositor”, conform cu mirosul puternic al plantelor, de comparat cu v.ind. dâru, dru „lemn”, av. dâuru „bucată de lemn”, dru „lemn”, celt. duir, dur „stejar”, gr. dron „lemn, bărnă”, drys „stejar”. Sârbo-croații numesc prima specie smrec, smreka (din care corespondentul meglenorom. smăreacă), iar pe a doua smrdelj, smradijac. Ucrainenii denumesc molidul (*Picea abies*), un arbore și el mirositor, prin fitonimul smereka, iar lituanienii folosesc pentru boz (*Sambucus ebulus*) numele smirdėlė (de subliniat că dacii spuneau bozului olma „mirositorul” cf. și rom. olm „miros”³⁴). C. Drăgulescu³⁵ precizează că bozul miroase urât și că există și rad. i.-e. *smerd- „a puți” regăsit în termeni slavi și fitonime precum slov. smradovec (*Anagyris foetida*), sb. smrduša, smrdulja, smrdljika (*Bifora radians*), sb. smrdac (*Datura stramonium*). De comparat și cu toponimele Smârdan, Smârdioasa, cf. smârd „murdar” < sl. smradü „duhoare”, bg. smърdja „a puți”). Probabil **mizdar** (*Juniperus communis*) este o formă mai corect transmisă a lui smirdar, ținând seama de fitonimul dacic mizela (*Thymus spp.*), ori fitonimul zmi(r)dar a suferit o metateză. Tot aici amintim și următoarele fitonime care desemnează plante cu miros puternic: **smirdar** (*Amygdalus nana* actualmente *Prunus tenella*, *Paeonia peregrina*, *Ribes grossularia* actualmente *Ribes uva-crispa*), **smirdă** (specie neidentificată), floarea-smirdarului (*Rhododendron kotschyi*), **smă(h)oaie** (*Paeonia officinalis*, *Ligusticum mutellina*), **smeoaie** (*Filipendula vulgaris*, *Libanotis montana*), **smeiță, zmeiță** (*Marrubium spp.*, *Nepeta cataria*, *Eupatorium cannabinum*), **zmeoaie** (*Angelica archangelica*, *Laserpitium archangelica*), **smeoaică, zmeoaică** (*Laserpitium latifolium*, *Laserpitium krapfii*, *Libanotis montana*, *Solidago virgaurea*, *Eupatorium cannabinum*), **smeur(ă), smiorar, zmeur(ă), zmiorar** (*Rubus idaeus*, macedorom. sneuri, zniură, azmiură, gr. smeuron), **smeurică, smioroaică, zmioroaică** (*Reseda odorata*), **coada-smeului** (*Calla palustris*), **iarba-smeului/zmeului** (*Sedum maximum*), **floarea-smeului** (*Aruncus vulgaris*) florile au miros aromat, poate și **rădăcină-de-smăhoie** (*Helianthemum nummularium*). Multe dintre aceste specii au și alte nume din sfera mirosului, aromei, uneori comparată cu aceea a altor plante: tămâier, tămâior, holomoacă (*Juniperrus communis*), tămâioară (*Libanotis montana*), mireasma muntelui (*Rhododendron kotschyi*), bujor mirositor (*Paeonia officinalis*), tămâioară (*Libanotis montana*), gutuiță (*Marrubium vulgare*), liliac (*Solidago virgaurea*), busuioc-domnesc (*Reseda odorata*), tămâiță (*Calla palustris*) ș.a. C. Drăgulescu³⁶ consideră că prima parte a termenilor are aceeași semnificație cu gr. smyrna, sl. smirna „smirnă” și engl. smel „miros”.

³⁴ C. Drăgulescu, R. Drăgulescu, *Contribuții la cunoașterea limbii geto-dacilor. Denumirile dacice de plante*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2000.

³⁵ Constantin Drăgulescu, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

³⁶ *Ibidem*.

Românescul smeură, zmeură se suprapune macedorom. sneuri, zniură, azmiură și gr. smeuron și poate fi comparat și cu celt. dreas-smeur „mur”. În opinia lui C. Drăgulescu³⁷ și fitonimele ismă, izmă, iazmă, giosmă (*Mentha sp.*) ar însemna tot miros, conform cu gr. osme (eolic. isme) „miros, parfum” > rom. ismă „miros, parfum” și „mentă” și iasomie (*Jasminum sp.*) în rom. din ngr. ghiasemi, iar în terminologia științifică, probabil, din arabă. Posibil ca toate acestea, inclusiv miros, a mirosi cf. gr. mirosi, sl. mirosati, să provină dintr-un rad. i.-e. *(s)me-, *(s)mi- din care și germ. schmieren „miros”, gr. (s)mirris „miros”, myron „balsam, ulei aromatic”, sl. miro > rom. mir, sl. mirizma, mirisna > rom. mireasmă, miroznă, bg. mirodija > rom. mirod(en)ie și fitonimele **mirodea**, **mirodenie** (*Hesperis spp.*, *Petroselinum hortense*), lat. myrtus > rom. mirt (*Myrtus communis*), mirtoi (*Ligustrum vulgare*), rom. mirtin (*Rosmarinus officinalis*). Denumirea *Rosmarinus* are aceeași semantică (gr. rhops „arbust mic” și myrinos „mirositor”). Chiar și gr. mintha sau menthe, lat. ment(h)a > rom. mentă (*Mentha sp.*) ar putea proveni din același radical. O rudă a mentei, puternic mirositoare, este cimbrisorul (*Thymus sp.*), numit de daci mizela (C. Drăgulescu, R. Drăgulescu, 2000) care s-ar putea traduce prin „mirositoare, iarbă mirositoare”, în care mi(s)- „miros” și zela „iarbă”, conform cu corespondentele rom. buruiană de balsam, lămâiță, tămâiță. O altă plantă cu miros puternic (de cumarină), **vițelarul** (*Anthoxanthum odoratum*) are numele iarbă mirositoare ceea ce ne determină să presupunem o evoluție mizela > *vizela > vițela(r). Credem că inițial au aparținut la acest radical sme-, smi- și fitonimele **schinduc** (*Conioselinum tataricum*), **schinduf**, (*Thymus spp.*, *Trigonella coerulea*, *Trigonella foenum-graecum*), **schinduși**, **schinduț** (*Trigonella foenum-graecum*) căci toate aceste plante sunt puternic mirositoare (de comparat cu bg. sminduh-*Trigonella coerulea*), utilizate la aromatizarea unor băuturi și mâncăruri și au sinonime care redau această caracteristică. Unele specii de *Thymus* se numesc și **sumduc**, **simbru**, **cimbru-mirositor**. De unde s-ar mai poate deduce că și **cimbru**, **cimbrisor** (*Thymus spp.*, *Satureja hortensis*, *Hyssopus officinalis* ș.a.) ar putea proveni, prin intermediul formei simbru, din rad. *smi- „miros” (de comparat și cu vsl. čembru). Și continuând adăugăm aici și fitonimele **zimbrisor**, **zimbrel**, **zâmburu** (*Pinus cembra*) și zoonimul zimbru (*Bison bonasus*). Un argument că numele acestei specii de pin și respectiv bovidee înseamnă „miros” ar putea fi faptul că în Munții Maramureșului alături de Mt. Zâmbroslava se află Vf. Preluca Ulmului (ulm având și semnificația „miros”). Pornind de la mirosul caracteristic al șerpilor și de la credința că unii dintre ei, cei nevăzuți timp de șapte ani de către oameni, se pot transforma în balauri, C. Drăgulescu³⁸ presupune că și rom. zmeu, sl. zmij „balaur, zburător, uriaș”, sb. zmai „balaur, șarpe”, bg. zmija „șarpe” au semnificații din sfera „duhoare, miros neplăcut” (în lit. smirdėti „a mirosi urât, a puți”), șarpelui spunându-i-se și spurcatul. În acest caz și alte fitonime care includ termenul zmeu și care evocă ceva din morfologia sau puterea zmeilor pot fi tratate aici. Dacă această explicație pare forțată, C. Drăgulescu³⁹ compară substantivul zmeu, smeu cu rad. i.-e. *smei-, *smeu- „a (se) minuna”, caz în care termenul s-ar referi la înfățișarea acestor ființe fantastice și s-ar traduce „minune, ciudățenie, arătare” (din i.-e. *smei-ro-s „miraculos” există lat. mirari/mirare „a se mira”, miratio „mirare”, rom. a se mira, alb. mërej „a se mira” ș.a.).

Zmăhoaie (*Laserpitium archangelica*), a se vedea smirdar.

Zmăoaică (*Eupatorium cannabinum*), a se vedea smirdar.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Constantin Drăgulescu, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.

³⁹ *Ibidem*.

Zmeiță (*Eupatorium cannabinum*, *Lithospermum arvense*), a se vedea smirdar.

Zmeoaică (*Dracena draco*): din identificarea balaurului cu zmeul; a se vedea și smirdar.

Zmeoaică (*Laserpitium archangelica*, *Libanotis montana*), a se vedea smirdar.

Zmeoaică (*Laserpitium latifolium*), a se vedea smirdar.

Zmeoaie (*Angelica archangelica*, *Laserpitium archangelica*), a se vedea smirdar.

Zmeu (specie neidentificată a cărei rădăcină s-a folosit la tratarea incontinenței urinare): a se vedea zmeoaică. Sim. Fl. Marian⁴⁰ precizează că este aceeași specie ca și smeoaica sau somnoroasa, identificată cu *Laserpitium latifolium*, cu deosebirea că rădăcina smeului „are barbă”, adică resturi vegetale, la colet, asemănătoare unor fire de păr.

Zmeur(ă) (*Rubus idaeus*), **zmeur-verde** (*Rubus neseensis*), **zmeurică** (*Reseda odorata*), **zmeuriș** (*Rubus idaeus*), **zmeuriță** (*Reseda odorata*), **zmieură**, **zmiorar** (*Rubus idaeus*): conform DLR etimologia este necunoscută. Posibil să avem a face cu un termen prelatin, cf. macedorom. sneuri, zniură, azmiură, asnură, gr. smeuron „zmeură”, celt. dreas-smeur „mur”, n-ar fi exclus din rad. i.-e *sme- „miros”, evidențiind aroma fructelor; a se vedea smirdar. După M. Vinereanu fitonimul zmeură este traco-dac, din rad. i.-e. moro „mure”. *Rubus neesensis* are fructe roșii ca zmeura, dar frunzele sunt verzi ca la speciile de mur.

Analizând motivele care au dus la denominație, obținem următorul tablou:

Plante denumite astfel după aspect	Plante cu miros puternic, nume care derivă din tema „smi-”	Explicație de natură lingvistică	Explicație medicinală sau mitologică
<i>Buruiana-zmeului</i>	<i>Floarea-smeilor</i>	<i>Coadă-zmeului</i>	<i>Coadă-zmeului</i>
<i>Coadă-zmeului</i>	<i>Floarea-smeului</i>	<i>Sângele-smeului</i>	<i>Floarea-smeilor</i>
	<i>Iarba-smeului/ Iarba-zmeului</i>	<i>Iarba-smeilor</i>	<i>Floarea-smeului</i>
	<i>Rădăcină-de-smăhoarie</i>	<i>Iarba-smeului / Iarba-zmeului</i>	
	<i>Smăhoarie</i>		
	<i>Smăoaie</i>		
	<i>Smeiță</i>		
	<i>Smeniță</i>		
	<i>Smeoaică</i>		
	<i>Smeoaie</i>		
	<i>Smeu</i>		
	<i>Smeur</i>		
	<i>Zmăhoarie</i>		
	<i>Zmăoaică</i>		
	<i>Zmeiță</i>		
	<i>Zmeoaică</i>		
	<i>Zmeoaie</i>		
	<i>Zmeu</i>		
	<i>Zmeur</i>		

Majoritatea fitonimelor nu au, așadar, nimic în comun cu zmeul ca ființă fabuloasă, ele provenind, în special, din tema „smi-”, urmând ca numărul celor care au o explicație de natură medicinală sau mitologică și cele cu explicație lingvistică, fie că este vorba despre un termen

⁴⁰ Sim. Fl. Marian, *Botanica populară română* III, București, Editura Academiei Române, 2010.

livresc, fie o etimologie populară, o confuzie etc. Cele mai puține își datorează denumirile aspectului fizic, mai precis a asemănării lor cu zmeul (identificat sau nu cu șarpele, balaurul etc.).

Implicațiile și simbolistica lumii vegetale în culturile tradiționale sunt evidente și îndelung discutate. Vegetația a fost pusă, încă din paleolitic, în relație directă cu femeia, necesitând pentru creație principiul masculin solar (sau al focului). Fertilitatea pământului și fertilitatea femeilor sunt solidare. Totodată, s-a răspândit concepția conform căreia, după moarte, omul, născut din Pământ (femeie) se reîntoarce la mama sa⁴¹ sau trebuie să fie ars, iar civilizațiile agricole dezvoltă o religie cosmică, activitatea religioasă concentrându-se în jurul misterului central: înnoirea periodică a Lumii.

BIBLIOGRAPHY

- Avram, A., *Contribuții etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.
- Bariț, Gh., *Vocabulariu de numele plantelor transilvane, românesc, latinesc (după sistema lui Linné), nemțesc și unguresc*, în *Calendarul pentru poporul român pe anul 1858*, 23-25 și pe anul 1858, 15-32, Brașov, 1858-1859.
- Bejan, Dumitru, *Nume românești de plante*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991.
- Bidu-Vrânceanu, A., Călărășu, C., Ionescu Ruxândoiu, L., Mancaș, M., Pană Dindelegan, G., *Dicționar de Științe ale Limbii*, București, Editura Științifică, 1997; București, Editura Nemira, 2001, reeditat în 2005.
- Borza, Al. *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei R.S.R., 1968.
- Bujorean, Gheorghe, *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărâtimea română*, ed. a II-a, București, Editura Paideia, 2001.
- Butură, V., *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- Butură, V., *Enciclopedie de etnobotanică românească II. Credințe și obiceiuri despre plante*, Paris, 1988.
- Candrea, I. A., Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească”*, București, Editura Cartea Românească, 1932.
- Chivu, Gheorghe, *Dictionarium Valachico-Latinum. Primul dicționar al limbii române*, studiu introductiv, ediție, indici și glosar de Gh. Chivu, Editura Academiei Române, București, 2008.
- Chivu, Gheorghe, *Nume de plante în Dictionarium valachico-latinum, în Limba română. Controverse, delimitări, noi ipoteze, Actele celui de al 9-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, I, Editura Universității din București, 2010, p. 333-340.
- Chivu, Gheorghe, *Nume de plante în texte românești vechi*, http://onomasticafelecan.ro/iconn2/proceedings/9_04_Chivu_Gheorghe_ICONN_2.pdf, accesat la 21 iunie 2017.
- Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, 2002.
- Cipariu, Timotei, *Vocabulariu de numele plantelor transilvane, romanescu, latinescu (după sistema lui Linné), nemțescu și ungurescu*, în *Organul luminării*, nr. 30, 35, Blaj, 1847.
- Dicționarul etimologic al limbii române*, I (A-B), București, Editura Academiei Române, 2010.
- Dicționarul etimologic al limbii române*, II (C-cizmă), București, Editura Academiei Române, 2015.
- Dicționarul limbii române*, (în XIX volume), București, Editura Academiei Române, 2010.

⁴¹ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol I, Chișinău, Editura Universitas, 1994, p. 41.

- Drăgulescu, Constantin, *Dicționar de fitonime românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2014.
- Drăgulescu, Constantin, *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2010.
- Drăgulescu, Constantin, Radu Drăgulescu, *Contribuții la cunoașterea limbii geto-dacilor. Denumirile dacice de plante*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2000.
- Drăgulescu, Constantin, Drăgulescu, Radu, *Considerații asupra unor lexeme daco-geto-trace*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2014.
- Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol I, Chișinău, Editura Universitas, 1994.
- Fochi, Adrian, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea (Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu)*, București, Editura Minerva, 1976.
- Gledhill, David, *The Names of Plants*, fourth edition, Cambridge University Press, 2008.
- Gorovei, A., *Credințe și superstiții ale poporului român*, București. Editura Vestala, 2013.
- Hasdeu, B.P., *Etymologicum Magnum Romaniae*, București, 1894.
- Marian, Sim. Fl., *Botanica poporană română*, vol. I Suceava, Editura Mușatinii, 2008, vol. II-III, București, Editura Academiei Române, 2010.
- Niculică-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român. Adunate și așezate în ordine mitologică*, 2 vol., București, Editura Saeculum Vizual, 2008.
- Oișteanu, Andrei, *Sexualitate și societate. Istorie, religie și literatură*, Iași, Editura Polirom, 2016.
- Oișteanu, Andrei, *Ordine și Haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, Iași, Editura Polirom, 2013.
- Pamfile, Tudor, *Mitologia poporului român*, 2 vol., București, Editura Vestala, 2008.
- Russu, I. I., *Etnogeneza românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
- Terian, Simina, „Premise pentru o poetică a textemelor”, in: *EITM5*, Târgu Mureș http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari5/IETM5_Part41.pdf, accesat la 21 iunie 2017.
- Terian, Simina-Maria, *Textemele românești. O abordare din perspectiva lingvisticii integrale*, Iași, Institutul European, 2015.
- Vasmer, M., *Etimologičeski slovarī russkovo jazyka*, I-IV, Moscova 1986-1987.
- Vinereanu, Mihai, *Dicționarul etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europeanistică*, București, Editura Alcor Edimpex, ed. a 2-a, 2009.
- Vinereanu, Mihai, *Nostratic roots in romanian language. Rădăcini nostratice în limba română*, București, Editura Alcor Edimpex, 2010.
- Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei, 1987.